

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Geleneksel Konutların Tipolojik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi: Düzce Akçakoca Örneği

Examining Traditional Houses By Typological Analysis Method: Duzce - Akcakoca Example

Hande Akarca* - Nuray Benli Yıldız** - Ayşegül Kaya*** - Nuray Özkaraca****

Abstract: Housing buildings are the most common and important architectural structures that reflect the culture and have been the subject of many studies. Housing research has always been a primary source of reference in analyzing the lifestyles of societies and their relations with economic, social, cultural, and environmental factors. Throughout the history, Düzce region has always been a place where people of different ethnic origins have come and settled for economic and social reasons. Mass migrations to the region had been continued until the beginning of the 20th century. Akçakoca district of Düzce has also been a settlement where multiculturalism can be observed intensely due to mass migration and being a trade port on the Black Sea coast. The historical Yukarı Neighborhood, located within the Akçakoca Conservation Site, is a region where families of mostly Turkish origin lived together since the past times. 33 traditional houses in this region, which were examined within the scope of the article, were investigated in the axis of Turkish House typology by using the Typological Analysis Method. During the research, it was occurred that there were some spatial alterations in the buildings, regarding the changing needs of the users. Therefore, both the ground and the first floors of the buildings were examined in order to distinguish the original sofa and room characteristics. It was observed that in general, the ground floors were designed as shops and utility rooms, and the upper floors were used as residences. The buildings were examined depending on the spatial arrangement of the rooms and the use of sofas and iwans and were classified according to three main subtypes determined within the scope of the development stages of the 'Turkish House' typology in the literature. The research showed that the traditional houses in Akçakoca had maintained their 'Turkish House' typological characteristics in terms of spatial development uninterruptedly until the middle of the 20th century. This consistency reveals the result that the

* Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Corresponding Author: Asst. Prof., Düzce University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Architecture
ORCID 0000-0003-0589-6259

handeakarca@duzce.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Asst. Prof., Düzce University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Architecture

ORCID 0000-0003-0772-3634

nuraybenli@duzce.edu.tr

*** Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Düzce University, Art, Design and Architecture Faculty, Department of Architecture

ORCID 0000-0001-6871-6708

aysegulkaya@duzce.edu.tr

**** Doktora Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Ph.D. Candidate, Eskişehir Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture

ORCID 0000-0001-8041-3937

nurayozkaraca@ogr.eskisehir.edu.tr

Cite as/ Atıf: Akarca, H., Benli Yıldız, N., Kaya, A. & Özkaraca, N. (2023). Geleneksel konutların tipolojik analiz yöntemiyle incelenmesi: Düzce Akçakoca örneği. *Turkish Studies*, 18(2), 347-366.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.66991>

Received/Geliş: 12 December/Aralık 2022

Accepted/Kabul: 25 June/Haziran 2023

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2023

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

traditional system could be adapted to the living conditions in the region during the transition to apartment buildings in big cities.

Structured Abstract: Akçakoca Urban Conservation Area is one of the rare examples of a small-scale traditional urban settlement, which has been known as the Turkish quarter for many years, in the North-west region of Türkiye. The research was carried out to determine, document, classify and evaluate the typological and structural features of the residential buildings located in the Akçakoca district center within the borders of Düzce province. Here we can find housing structures built with traditional systems and materials that are still intact in their original urban texture with minor alterations. For this reason, identifying and analyzing the buildings and documenting the original architectural features of Akçakoca traditional houses have great importance in its architectural concept. Studying the plan typology and architectural value of these buildings can help understand the region's cultural interaction and observe the evolution of the traditional 'Turkish House' type buildings. Therefore this research aims to gather information to identify specific plan types of the region and evaluate the uniqueness of the settlement.

This research is based on the typological analysis method. The concept of typology includes two actions: "individualization" and "classification". In typology, individualization is the examination of the characteristics of the type, and classification is the grouping process in line with the common features. In the discipline of architecture, typology is expressed as the examination of the combination possibilities of the elements that make up the architectural formation or the creation of an inventory of certain types related to the physical properties of the elements reduced to their geometry to be able to group the types. Typology on the other hand is a systematic method that includes the stages of "abstraction, reduction, and schematization" to ensure that the subject addressed by researchers in every discipline it is used in is understood and is the approach of bringing the singular under the general through reason. Numerous typological studies have been carried out as an analysis method in the field of architecture.

Traditional housing is a cultural product that is shaped according to the needs of the user, the knowledge of the builder, and the availability of the building technique and material. It reflects the local knowledge, experience, and craftsmanship. Therefore, carrying out research on vernacular housing stock in a certain region can give us a lot of information about local culture and its relations. In this study, traditional houses in Akçakoca Yukarı Neighbourhood have been researched using the typological analysis method to find out their place in the classification of the Turkish House typology. The 'Turkish House' plan typology is shaped by rooms, hayat space (sofa), iwans, and staircases. In a typical Turkish House, entrances to the rooms are always provided from the corners of the rooms. Near the entrance is usually a built-in closet, a stove, and an enclosed bath space. With these main features, the Turkish House room is a special design unit and it retained this speciality for a long time. The iwan which is located between two rooms has a spatial connection with the Central Asian house typology. The 'hayat' space in Anatolian Turkish House typology later turned into an inner sofa area. The architectural typology that emerged based on all these similarities and interactions was kneaded by taking the architectural characteristics of both the cultural roots from Central Asia, the cultures encountered along the way, and the place where settled life began. This synthesis, which the Turks continued to develop until the 20th century by being shaped by the Islamic lifestyle under Ottoman rule, has become an architectural element and housing typology that creates the urban character in Northwest and Western Anatolia.

In this study, the historical town center, located in the Urban Conservation Area of Akçakoca is analyzed in general, and a total of 33 housing plans of which 31 of them are listed, were examined in terms of their plan typology inside the boundaries of Yukarı and Aşağı Neighbourhoods. Most of the houses are dated at the beginning of the 20th century after the big fire occurred in 1925. The houses were built with traditional construction methods using a wooden frame system and wall cavities are filled with fire bricks. The basement floor height changes from 0.50 m. to 2.00 m. and this space was used as a barn or just a storage area, depending on its height. The ground floor is usually situated a few steps above the street level. In housing types with shops on the ground floor, shops are on the front façade with direct access from the street level. The upper floors are used for residential purposes. Although different plan types have been encountered in Akçakoca, the 'inner sofa' space is the common part and all the rooms are accessed through this sofa. However, differences in plan types shaped by the number of rooms and their locations and the spaces left between the rooms (iwan or stair hall) were encountered, so the schematic plans of the 33 houses were classified into three different subtypes. The first subtype, the sofa separates the two rooms in the front and takes an 'L' shape towards the back of one of the rooms. In some buildings, these areas have been transformed into spaces such as rooms, toilets, or

stairwells in line with the needs of the families. In the second subtype, there are two adjacent rooms on both sides of the sofa. In this type, the toilet is usually located behind the rooms at the back of the building. In the third subtype, there are iwans between the rooms on both sides of the sofa extending at the entrance. This plan type is designed symmetrically to the entrance axis. The iwans are also used as stairs, toilets/bathrooms, or rooms depending on the use of the building by a single family or by dividing it into multiple independent sections.

The samples examined bear traces of urban life in terms of their typological features. The houses have survived to the present day in search of spatial solutions by dividing and/or adding new areas to ensure the privacy of large families. In the process, the places that families used as barns and grain warehouses in the past partially lost their function, and likewise, the ground floor shops were converted into rooms after the neighborhood lost its city center feature. While the expansion of the house in line with the needs in rural settlements is achieved by adding up new room units; in Yukari Neighborhood examples this expansion has been achieved by the alterations in the circulation areas such as sofas, iwan, or staircases. Space development in these houses has been possible thanks to the structural and spatial features of the buildings that allow flexible use.

Keywords: Architectural design, typological analysis method, traditional Turkish House, Akçakoca Yukarı Neighbourhood

Öz: Konut, kültürün yansıdığı en yaygın ve önemli mimari yapı olup birçok çalışmaya konu olmuştur. Toplumların yaşama biçimlerinin, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevre ile kurdukları ilişkilerinin analiz edilmesinde konut araştırmaları her zaman öncelikli bir başvuru kaynağı olmuştur. Düzce ili, tarih boyunca farklı etnik kökenli halkların ekonomik ve siyasal nedenlerle sürekli olarak yeni yerleşimler kurduğu toprakları sınırları içinde bulundurmıştır. Tarihin ilk çağlarından bu yana sürekli olarak yerleşilmiş olan bu topraklarda 20. yüzyılın başlarına kadar tarihlenebilen kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Düzce'ye bağlı Akçakoca ilçesi de yoğun göçler ve Karadeniz kıyısında bir ticaret limanı olmasına bağlı olarak çok kültürlülüğün yoğun bir şekilde gözlemlenebildiği bir yerleşim merkezidir. Akçakoca Kentsel Sit alanı içinde bulunan tarihi Yukarı Mahalle nüfus yoğunluğu açısından geçmişte Türk kökenli ailelerin bir arada yaşadığı bir bölgedir. Bu bölgede makale kapsamında incelenen 33 adet geleneksel konut, Tipolojik Analiz Yöntemi kullanılarak Türk Evi tipolojisi ekseninde yorumlanmıştır. Geçmişte dükkân olarak kullanılmış olan giriş katların özgün tasarımı ve konut olarak kullanılan üst katların süreç içinde değişen ihtiyaçlara paralel olarak gösterdiği mekânsal değişimler nedeniyle doğru bir sınıflandırma yapılabilmesi amacıyla hem giriş hem de birinci katlar üzerinden plan tipi çalışması yürütülmüştür. Yapılar, odaların mekânsal dizilimi ve sofa ve eyvanların kullanım şekline bağlı olarak incelenmiş ve literatürde yer alan 'Türk Evi' tipolojisinin gelişim aşamaları kapsamında belirlenen üç ana alt tipe göre sınıflandırılmıştır. Akçakoca'da bulunan geleneksel konutların mekânsal gelişim açısından 'Türk Evi' tipolojik özelliklerini 20. yüzyıl ortalarına dek kesintisiz olarak sürdürülmüş olması, büyük kentlerde apartmanlaşmaya geçildiği dönemlerde geleneksel sistemin bölgedeki yaşam koşullarına adapte edilebildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimari tasarım, tipolojik çözümleme, geleneksel Türk Evi, Akçakoca Yukarı Mahalle

Giriş

20. yüzyıl, kentlerin giderek önem kazandığı, problemleri, yaşanabilirliği ve geleceği ile ilgili sürekli tartışıldığı bir dönem olmuştur ve bundan sonra da olmaya devam edecektir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, 2050 yılına kadar dünya nüfusunun %68'inin kentlerde yaşayacağını tahmin etmektedir (United Nations, 2019). Eğitim, iş ve yaşam kalitesi açısından daha fazla olanaklara sahip olan kentler kırsal nüfusu çekmektedir. Bunun yanı sıra son yüzyıllarda afet ve savaşlar nedeniyle de önemli miktarlarda yer değişiklikleri ve göçler gözlemlenmiştir. Bütün bu afet, göç, ekonomik ve teknolojik gelişmeler kentlerin ve kırsal yerleşmelerin özellikle tarihi dokusunu, kültürel varlıklarını tehdit eden bir yapılanmaya neden olmaktadır. Hızlı kentleşme, küreselleşme ve göç nedeniyle tüm kentler özgün doku ve mimari kimliklerini yitirerek, tekdüze, birbirine benzer yerleşim alanlarına dönüşmektedir. Kentsel mekân ve mimarinin özgünlüğünü

yitirmesi yer duygusunun da zayıflamasına neden olmakta ve bu şartlar altında, yerel mimarinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması zorlaşmaktadır. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli topraklarındaki mevcut Türk Evi örnekleri de, savaşlar, yangınlar ve ekonomik güçlüklerle bağlı bakımsızlık nedenleriyle büyük oranda yok olmuştur. Yeni imar faaliyetleri ve endüstriyel yapı malzemeleri kullanımının yaygınlaşması da yapı üretiminde geleneksel sistem ve malzemelerin kullanımını büyük bir hızla azaltmıştır (Eldem, 1954). Akçakoca Kentsel Sit Alanı geleneksel sistem ve malzeme ile inşa edilmiş konut yapılarının özgün kentsel dokusu içinde ve çok küçük değişikliklerle günümüze ulaşabildiği ülkemizdeki nadir küçük ölçekli kentsel yerleşmelerden biridir. Bu nedenle plan tipolojisi açısından Akçakoca geleneksel konutlarının özgün mimari özelliklerinin araştırılması, belirlenmesi, analizi ve belgelenmesi gibi çalışmalar, yapıların özgün niteliklerinin korunması ve kent kimliğinin önemli bir unsuru olarak kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasında bir kaynak oluşturulması açısından önemlidir.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırma Düzce ili sınırları içinde Akçakoca İlçe merkezinde bulunan konut yapılarının tipolojik ve yapısal özelliklerinin belirlenmesi, belgelenmesi, sınıflandırılması ve değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Elde edilen verilerle, uzun yıllar boyunca Türk mahallesi olarak bilinen bu bölgedeki yapıların, literatürde yer alan geleneksel Türk Evi plan tipi özellikleri içindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma ile ayrıca tarihi süreç içinde geleneksel konuttan çağdaş konuta geçişin plan şemalarına etkilerinin, tipolojik kurgusu incelenen örnekler üzerinden Akçakoca kentsel konut tipolojisinin belgelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada, Akçakoca ilçe merkezinde, Kentsel Sit alanı içinde yer alan tarihi kent merkezi ve çevresindeki 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarına tarihlenen, geleneksel sistemde inşa edilmiş yapılar incelenmiştir. Araştırma kapsamında Yukarı Mahalle sınırları içinde kalan 29 adet, 1 adet Aşağı Mahalle’de 2 adet tescilli yapı ve yine Yukarı Mahalle’de karakteristik özelliklerini kısmen korumuş iki adet tescilsiz yapı olmak üzere toplam 33 konut planı tipolojisi açısından incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler, takip eden genişletilmiş bölgesel araştırma çalışmaları için veri olarak kullanılacak, Akçakoca kırsal alan yapılaşması ve plan tipleri ile birlikte değerlendirilecektir.

Yöntem

Çalışmada literatür araştırması, yerinde gözlem, ölçüm, fotoğraflama ve tipolojik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taramasında öncelikle tip, tipoloji, tipolojik analiz ve geleneksel konutlar üzerine araştırmalar yapılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise çalışma alanının tarihçesi incelenmiş geleneksel Akçakoca/Yukarı Mahalle ve çevresindeki konutlara yoğunlaşarak kent hakkında kütüphaneler ve sayısal kaynaklar aracılığıyla elde edilen literatür ve belgeler ile kaynaklardan veriler elde edilmiştir. Ayrıca Akçakoca Belediyesi ve Düzce Belediyesi yetkilileri ile görüşmeler yapılmış, Yukarı Mahalle ve çevresi ile ilgili bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Çalışma alanında gözlemler yapılarak fotoğrafla belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Bölgedeki konut yapılarının genel incelemesi ve dökümü yapıldıktan sonra alandaki yapılara ait mevcut rölöve ve/veya restitüsyon çizimleri temin edilmiş, belgelenmemiş yapılar için araştırma amaçlı rölöveler yapılarak kat planları çıkarılmıştır. Bu araştırmada, yapıların fotoğrafları, önceki araştırma ve gözlemlerden de yararlanılmıştır. Konut tipolojilerinin incelenmesi sırasında yapıların tescil numaraları dikkate alınmış, buna göre elde edilen giriş katı ve 1. kat plan çizimleri 1/100 ölçeğe getirilerek sadeleştirilmiştir. Bu çizimler üzerinden ortak mekânlar belirlenmiş ve her bir konutta, sofa, merdiven/sahanlık/hol olacak şekilde taranarak 1/500 ölçekte şematik planlar oluşturulmuştur. Plan şemalarına göre yapılan sınıflandırma tablolar halinde gösterilmiştir. Analiz aşamasında, Daha sonra, tipolojik analiz yöntemi kullanılarak konut yapılarının mimari özellikleri incelenmiştir. Bulgular bölümünde, araştırma ile elde edilen veriler değerlendirilerek sınıflandırma tabloları

hazırlanmıştır. Böylece, Yukarı Mahalle ve çevresinde bulunan geleneksel konutlarında plan tipi açısından ortak mimari özellikler tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde, çalışmada elde edilen verilerin genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırma Alanı

Akçakoca ilçe merkezinde, Yukarı Mahalle, Hacı Yusuf, Cumhuriyet ve Orhangazi (Aşağı Mahalle ve Kapkırli) Mahallelerini içine alan bölge, tarihi mezarlık alanı ve Yalı Mahallesi sınırları içinde kalan tarihi çarşı bölgesi 1996 yılında alınan bir dizi karar ile Kentsel Sit Alanı olarak tescillenecek koruma altına alınmıştır. Sit Alanı içindeki mevcut geleneksel yapı dokusu için koruma ve iyileştirme amaçlı bir planlama anlayışı benimsenmiştir. Koruma planına uygun olarak Yukarı Mahalle ve çevresinde konut ağırlıklı, Yalı Mahallesi'ndeki kısımda ise ticaret amaçlı kullanım kararları verilmiştir. Yapılaşma düzeni, kentsel sit alanının merkezini oluşturan Yukarı Mahalle geleneksel konut dokusunun çok yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir. Koruma Amaçlı İmar Planı 03.03.2010 tarihinde onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Kentsel Sit Alanı, 19. Yüzyıla ait Osmanlı kayıtlarında Kerameddin Divanı olarak adlandırılan ve altı mahalleden oluşan eski kent merkezinin sınırları içindedir (Özlü, 2008). Alandaki tescilli yapılar, günümüzde de aynı adı taşıyan bu mahallelerden dördünün sınırları içinde bulunmaktadır. Osmanlı kayıtlarında bu bölgede Türk kökenli ailelerin yoğun olarak yaşadığı ve genel olarak ticaret ile geçinildiği belirtilmektedir (Özlü, 2008). Yukarı Mahalle kuruluşundan itibaren bir Türk Mahallesi olarak kayıtlara geçmiş olsa da Akçakoca'da bulunan farklı etnik kökenli ailelerin de zaman içinde belli bir etkileşim ve göçlerle mahalleye yerleşmiş olduğu bilinmektedir (Gümüş, 1967, Özlü, 2008). Bugün bu bölge dışında kentin diğer mahallelerinde de aynı dönemlere tarihlenen ve benzer özelliklere sahip konut yapıları bulunmaktadır. Ancak Yukarı Mahalle, sayısal yoğunluk bakımından geleneksel yapıların kent içi bağlamı bozulmadan sürekliliğini koruduğu bir alan olarak dikkati çekmektedir. Bu nedenle çalışmada ağırlıklı olarak Yukarı Mahalle ve çevresinde yer alan 20. Yüzyılın ilk yarısı içinde inşa edilmiş konut yapıları incelenmiştir.

Alanın Tarihi

Düzce İline bağlı Akçakoca İlçesi Karadeniz kıyısında 463 km² yüzölçümlü ve 30 km sahil şeridi olan bir yerleşimdir. Kaynaklarda, arkeolojik kalıntılar dikkate alınarak M.Ö. binli yıllarda Trakyalı kavimler tarafından kurulmuş olduğu belirtilmektedir (Işık, 2001). Daha sonra Bithynia bölgesinde bir liman şehri olarak Diapolis ismini almıştır. Kentin içinde bulunduğu bölge sırasıyla Pers, Roma, Doğu Roma (Bizans) İmparatorlukları yönetiminde kalmıştır. Akçakoca 1291 yılında sırasıyla, Candaroğulları Beyliği ve Selçukluların hâkimiyetine girmiştir (Emiroğlu, 1970). 1319 tarihinde Orhangazi'ye bağlı Akçakoca Bey tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Ulugün, 2010). Bu süreçte bölgede bulunan kale, Cenevizliler tarafından Karadeniz ticaret gemilerini korumak için kullanılmış ve günümüze kadar kalıntıları bu adla anılmıştır. Ceneviz kalesi, Diapolis kentinin Ceneviz ticaret yolu üstünde olması, önemli bir liman ve stratejik bir yerleşim olduğunu göstermektedir (Yılmaz, L. 2021 ve Okan & Önemli, 2017). Osmanlı döneminde Akçakoca yönetsel olarak farklı merkezlere bağlanmış ve bir süre de bağımız bir voyvodalık halinde yönetilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında başlatılan millî mücadelede Akçakoca halkının limana gelen silah ve mühimmatın Anadolu'ya sevki sırasında Kuvvay-ı Milliye'ye destek verdiği bilinmektedir (Dönmez, 2018, s. 18).

Alandaki Toplumsal Dinamikler ve Yerleşime Etkileri

İlçe nüfusu tarih boyunca farklı köken ve coğrafyalardan, farklı zamanlarda göçle bölgeye gelen halklardan oluşmaktadır. Gelenlerin bir kısmı kırsal alanda kendi etnik grupları için kurulan köylerde yerleşirken, bir kısım nüfus da doğrudan ilçe merkezindeki mahallelere yerleşmiş veya yeni

mahalleler kurmuşlardır (Emiroğlu, 1970). Merkez ve bağlı köylerde bulunan bu farklı kültürler ve hızlı nüfus artışı Akçakoca'nın sosyo-ekonomik yapısını etkilemiştir.

Bölgedeki Türk nüfusu varlığının 11. Yüzyıldan itibaren Anadolu'daki fetihlerle birlikte başladığı bilinmektedir. Oğuz boylarının Anadolu'nun Batı bölgelerine yoğun göçleri Beylikler Dönemi'nde hızlanmış ve Osmanlı Devleti yönetiminde ise bölgede özellikle köylerdeki Türk nüfusu artmıştır (Emiroğlu, 1970). Türk yerleşimcilerin, kıyı bölgelere kıyasla daha iyi iklim ve yaşam koşullarına sahip olan Yukarı Mahalle ve çevresine yerleştikleri Osmanlı kayıtlarından tespit edilmektedir (Özlü, 2008). 16. Yüzyılda Akçakoca'nın hemen doğusunda bulunan Ereğli (Bendereğli) limanına ait kayıtlarda Akçakoca (Akçaşehir), iskelesine ait vergiler de yer almaktadır. Ortak bir gümrük limanı olabileceği düşünülen Bendereğli'de küçük bir Rum nüfusunu yer aldığı ve bahçecilikle uğraşmış oldukları belirtilir (Faroqhi, 2011). Bu kayıtlarda Ereğli'de Hristiyan nüfusun küçük bir kısmının da Trabzon'dan göçmen olarak geldikleri belirtilmiştir. Daha sonraki yıllara ait belgelerde ise Hristiyan vergi mükelleflerinin listelerde yer almadığı görülür; mülklerin el değiştirmiş veya halkın Müslümanlığı seçmiş olabileceği düşünülmektedir (Faroqhi, 2011). Ancak daha iç kesimdeki Bolu Sancağı'nda 1889 yılı salnamesine göre nüfusun yüzde birini yerli ve yabancı kökenli Rum ve Ermenilerin oluşturduğu görülmektedir (Sezer, 2022).

Bölgeye ikinci kitlesel göçler yoğun olarak 19. yüzyılda Çerkezlerin ve Osmanlı Rus savaşından kaçan Doğu Karadenizlilerin bölgeye yerleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. 1916 yılına gelindiğinde Osmanlı kayıtlarına göre Akçakoca nüfusunu ilk sırada Türkler (Yerli) oluşturur, bunu Lazlar, Gürcüler, Abaza ve Çerkezler ile Trabzon göçmenleri takip eder (Gümüş, 1967). 20. yüzyıl başında yine Karadenizliler (Ordu, Giresun), Kürtler (Kars) ve en son Bulgaristan'dan gelen Türk ailelerin ilçe merkezi ve köylerinde yerleşmiş oldukları bilinmektedir (Gümüş, 1967, Özlü, 2008). İlçe merkezine dışarıdan, özellikle diğer Karadeniz kentlerinden gelenlerin kıyı şeridi boyunca yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır (Emiroğlu, 1970). Yukarı Mahalle'de 1916 yılı Bolu salnamesinde kentte birisi kadınlar diğer ikisi ise erkekler için üç Cuma pazarı kurulduğu belirtilmiştir. Kadınlar Pazarının Yukarı Mahalle'de kurulduğu bilinmektedir. Gümüş (1967) kitabında güncel bilgileri verirken, Çuhali ve Kızlarağası (Yalı Mahallesi) olmak üzere sadece iki pazardan bahsetmiştir. Kıyı mahallelerde artan nüfus yoğunluğu ile eski kentin merkezi konumundaki Yukarı Mahalle ve çevresindeki yoğunluk azalır. Ticari faaliyetlerin kıyı bölgelere kayması sonucunda 1940'lı yıllara kadar kentin, manifatura, ayakkabı, terzi ve demirci gibi pek çok dükkânların yer aldığı Yukarı Mahalle çarşısında evlerin alt katlarında bulunan ticarethaneler kapatılır ve yeni kent merkezi kıyı bölgelere taşınır.

Akçakoca Yukarı Mahalle sınırları içinde 1925 yılında meydana gelen büyük yangın sonrasında mahallede 60 kadar ev yanarak kullanılmaz hale gelmiştir. Daha sonra yeni bir planlama yapılarak bugün koruma altına alınan yapılaşma oluşturulmuştur (Özlü, 2008). Bu planda, geleneksel organik yapılı dar yol geniş bir ana caddeye dönüştürülmüş ve onu kesen sokaklar bu yeni caddeye dik olacak şekilde izgara plan tipine göre kısmi olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni plana göre ana cadde ve ona çıkan sokaklardaki evler, olası bir yangından etkilenmemeleri için bahçeler içinde birbirinden uzak ama yine yoldan giriş verilecek şekilde geleneksel sistemde yeniden inşa edilmişlerdir. Bu özelliği ile Yukarı Mahalle ve çevresindeki yapılaşma, 20. Yüzyıl başlarında meydana gelen yangın sonrasında geleneksel yapıım sistemi ve plan tipleriyle inşa edilmiş olan konutları ile aynı dönemde büyük kentlerde görülen uygulamalara göre farklı ve özgün bir karakter sergilemektedir.

Tip ve Tipoloji Kavramı

Tip kavramı, Yunancada model, matris, iz, şekil anlamına gelen “typos” ve Latince de figür, imaj, form, tür anlamına gelen “typus” sözcüğünden türetilmiştir (Lee, 2011, s. 1). Türkçe'ye ise tip kavramı, İngilizce ve Fransızca'daki “type” sözcüğünden geçmiştir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde tip kavramı “aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde

toplayan örnek, tür ve çeşit" (TDK) olarak tanımlanmaktadır. Yöntem Bilim Terimleri Sözlüğü'nde ise tip kavramı genel olarak "bir olaylar veya kavramlar kümesini ortak ve ayırıcı özellikleriyle dile getiren kalıp" olarak ve "örnekçe" kavramı ile açıklamaktadır (Sencer, 1981 aktaran Bingöl 2007, s.6). Mimarlık biliminde ise tip anlayışı, yapıların biçimsel, strüktürel ve işlevsel özelliklerine yönelik incelenmesi ve sınıflandırılması ile sınırlı olandan daha kapsamlı olan bir içeriğe işaret etmektedir (Bingöl, 2007, s.5-16).

Tipoloji kavramı, etimoloji bakımından tip sözcüğü ve tipin anlamları ile doğrudan ilişkilidir (Karabağlı, 2010). Çeşitli kaynaklarda "tipoloji" terimi hakkında farklı tanımlar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde tip kavramı, insan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi (TDK, 2022), Yöntembilim Terimleri Sözlüğü'nde tipoloji "örnekçeleme" olarak ifade edilmektedir. Örnekçeleme ise; "bir olgu ya da bir süreci ayırıcı özelliklerine dayanarak soyut bir kalıp içinde biçimlendirme" olarak tanımlanmaktadır (Sencer, 1981 aktaran Bingöl 2007, s.13). Tipoloji kavramı "bireyselleştirme" ve "sınıflandırma" olmak üzere iki eylemi içinde barındırmaktadır. Tipolojide bireyselleştirme, tipe ait özelliklerin incelenmesi, sınıflandırma ise ortak özellikler doğrultusunda gruplama işlemidir (Bingöl, 2007, s.13).

Mimarlık disiplininde ise tipoloji, tipleri gruplandırabilmek için, mimari oluşumu oluşturan elamanların birleşme olanaklarının incelenmesi veya elamanların geometrisine indirgenmiş fiziksel özelliklerine ilişkin belirli tiplerin envanterinin oluşturulması olarak ifade edilmektedir (Altaş, 1997 aktaran Bingöl 2007, s.11-13).

Tipolojik Analiz Yöntemi

Mimarlık disiplininde tipolojik analiz, mimariyi sınıflandırma yoluyla anlamada bir araçtır (Klam, 1980, s.8). Mimarlık disiplininde yapılan tipolojik analiz çalışmaları, tasarıma ve analize dayalı olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlara yönelik; tasarımı analiz etmeye dayalı olarak gerçekleştirilen "analitik tipoloji" (analytical typology), "üretken tipoloji" (generative typology) ve analize dayalı olarak gerçekleştirilen sınıflamaları bulunmaktadır. Analitik tipoloji, bir yerleşimin veya binanın çeşitli unsurlarını adlandırmak ve bu unsurların kompozisyonunda nasıl bir araya geldiğini açıklamak olarak ifade edilebilir. Üretken tipoloji ise ilgili tasarım kriterlerinin tekrarlanabilir sistemi olarak tanımlanabilir (Leupen, 1997, s. 132).

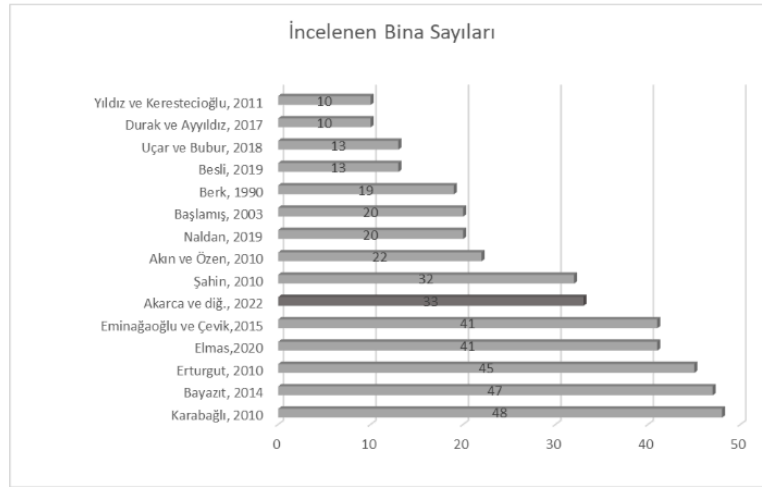
Yücel (1981) de benzer şekilde tipolojik çalışmalarda, analize dayalı olarak gerçekleştirilen "çözümlemeci tipoloji" ve tiplerden hareketle tasarım yapılması ile yeni tipler önermeye dayalı olarak gerçekleştirilen "türetmeci tipoloji" olmak üzere iki tür tipoloji bahsetmektedir. Çözümlemeci tipoloji, mevcut olanın kavranmasına dayalı olarak envanter oluşturma, sınıflandırma ve indirgeme işlemlerinden oluşmaktadır. Türetmeci tipoloji ise tasarım sürecine yönelik yeni ölçütler üretme olarak tanımlanmaktadır (Durak & Ayyıldız, 2017, s. 133).

Tipoloji kullanıldığı her disiplinde araştırmacıların ele aldığı konunun kavranmasını ve anlaşılır olmasını sağlamak amacıyla "soyutlama, indirgeme ve şemalaştırma" aşamalarını içeren sistematik bir yöntem olup tekil olanın akıl yoluyla genelin altına alınması yaklaşımıdır (Durak & Ayyıldız, 2017, s. 137). Mimarlık alanında bir analiz yöntemi olarak çok sayıda tipolojik araştırma yapılmıştır. Geleneksel konutlar hakkında yapılan tipolojik çalışmalar incelendiğinde, Talimhane'de bina plan ve cephe özellikleri açısından (Yıldız & Kerestecioğlu, 2011, s.193), Akköy (Yalova) kırsal mimarisinde kat yüksekliği, çatı özellikleri, taşıyıcı sistem özellikleri, kapı ve pencere özellikleri (Durak & Ayyıldız, 2017, s. 126) açısından 10 konut tipolojik açıdan incelenmiştir. Hilal semti (İzmir)'de cephe özellikleri, yapım malzemesi ve süsleme (Uçar & Bubur, 2018, s. 153) açısından incelenmiş, Konuralp Beldesi (Düzce) ise plan tipleri, yapım teknikleri ve malzeme açısından (Besli, 2019, s. 1-193) geleneksel 13 konut özelinde incelenmiştir. Mustafapaşa (Nevşehir) pansiyon dönüşümlerini inceleyen plan ve cephe özellikleri (19 adet), Osmaniye evleri plan ve cephe özellikleri (20 adet) (Başlamış, 2003), Konuralp (Düzce) yapı elemanları (duvarlar, örtü düzeni,

malzeme ve teknik, merdiven, çıkma, pencere ve kapı) özelliklerini inceleyen 20 adet geleneksel konutu (Naldan, 2019, s. 139) kapsayan tipolojik araştırmalar bulunmaktadır. Benzer şekilde Beyhamam ve Bey Sokak (Tokat)'da bulunan 22 geleneksel konut, yerleşim, plan ve cephe özellikleri (Akın & Özen, 2010, s. 167) açısından incelenmiştir.

Ordu geleneksel evlerinin yerleşim, plan, cephe özellikleri ve kullanılan yapım tekniği ve malzeme açısından 32 ev yüksek lisans tezi kapsamında değerlendirilmiştir (Şahin, 2010). Artvin özelinde pencere, çıkma, giriş özellikleri, malzeme, strüktür ve çatı formlarının dizilim özellikleri açısından 41 kırsal konut incelenmiştir (Eminağaoğlu & Çevik, 2015, s. 76). 41 adet Göynük (Bolu)'de geleneksel konutları yerleşim, kat yükseklikleri, plan (sofa tipleri), çatı, kapı ve pencere özellikleri (Elmas, 2020) açısından incelenirken Erturgut, 2010'da yaptığı çalışmada 45 konut plan anlamında incelenmiştir. Karakaya da yapılan çalışmada 48 konut, yerleşim, plan, malzeme, yapım ve hasar özellikleri açısından irdelenmiştir (Karabağlı, 2010). Safranbolu evleri plan (dizilimleri), odaların sayısal özellikleri açısından 48 adet konut için gerçekleştirilmiştir (Bayazıt, 2014, s. 1). Kastamonu plan ve cephe özelliklerini vurgularken (Kamarlı, 2008), Safranbolu (Bozkurt, 2012, s. 37) daha çok iç yapı elemanlarına odaklanmış iken Antakya (Arıman, 2002) ilinde yapılan çalışmada plan ve süsleme özellikleri; konut içi/dışı mimari öğe özelliklerine yer verilirken net bir sayı ifade edilmemiştir. Genel olarak sadece cephe çalışmalarında örneklem sayılarının arttığı, plan, yerleşim, yapım tekniği, süsleme gibi öğeler tipoloji çalışmasına eklendiğinde ise sayılarda düşüş olduğu gözlenebilmektedir. Bu durumda yapılan çalışma, 33 örneklem geleneksel konutun bütün kat planlarına restitüsyon projesi özelinde ulaşılması/oluşturulmasının yeterli olduğu düşünülmüştür (Şekil 1).

Bu çalışmada ise Düzce'ye bağlı Akçakoca İlçesi'nde yer alan geleneksel özellikler taşıyan konutlarının geçmişten günümüze geçirdikleri aşamalar ve yapısal özelliklerinin tipolojik açıdan incelenmesi ile literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir. İncelenen yapıların tarihi yerleşim içinde buldukları konum, parsel yerleşim, giriş kat ve üst katlarda farklı işlevlere imkân veren plan şemaları gibi özellikleri analiz edilerek Akçakoca geleneksel yerleşimi içinde yer alan tipolojileri oluşturulmak amaçlanmıştır. Bu bakımdan Akçakoca'daki geleneksel konutların tasarıma yönelik genel tipolojileri belirlenmiştir.

Şekil 1: Tipolojik analiz araştırmalarında incelenen örneklem sayıları

Anadolu'da Geleneksel Konut Tipolojisi ve Türk Evi

Geleneksel konut; kullanıcının gereksinimlerine göre şekillenen, yılların birikimi olan ustalık deneyimi ile inşa edilen, her yönü ile yereli yansıtan kültürel bir üründür (Kuban, 2017, Bektaş, 2001). Bektaş (2001), kendi olanakları ve koşulları içinde, işlevin ön plana çıktığı yapı üretimine halk sanatı, bu üretimin sonuç ürünlerine de halk yapı sanatının ürünleri demektir. Bu çalışmada da geleneksel yapıım yöntemleri ve yerel malzeme kullanılarak inşa edilmiş, işlevin ön planda tutulduğu dönemin yaşam şeklini yansıtan yapılar, geleneksel konut olarak ele alınmıştır. Varoluşu simgeleyen en önemli öğelerden olan ev, yaşamın maddesel ve manevi koşulları sonucunda ortaya çıkan bir sonuç olarak görülmektedir (Kuban, 2017).

Bugün Anadolu coğrafyasında farklı iklim ve bitki örtüsünün yanı sıra, farklı yaşam kültürü ve birikimine sahip toplulukların kendine has yöntemler kullanarak şekillendirdiği çeşitli konut tiplerinin izleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu çeşitlilik bölgeden bölgeye değişebildiği gibi, benzer tiplerin zaman içinde bir arada gelişimi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kuzey ve Batı Anadolu'da M.Ö. 6000 başlarında ormanlık bölgelerde yaşayanların dal örgü kulübelerde oturduğu, Doğu ve Güney Anadolu'da ise düz ahşap çatılı kerpiç ve taş mimarinin görüldüğü bilinmektedir (Naumann, 2019 ve Özdoğan, 2007). Ahşap malzemenin yapı duvarlarında taşıyıcı olarak kullanılmasının Doğu'dan gelen Neolitik yerleşimcilerin, ormanlık Kuzey ve Batı Anadolu'daki Mezolitik topluluklarla karşılaşmasıyla yerleşim ve yapı tarzında farklı tipler bir arada yer alması ve zaman içinde birbirinden etkilenmesine bağlanmaktadır (Özdoğan, 2007). Bu bölgede kurulan sık köy yerleşimlerinde kerpiç yapıların yanı sıra, ahşap dikmeli dal örgüsü toprak sıvalı duvarlı ve eğimli ahşap beşik çatıları ile dikdörtgen planlı tekil yapıların da bulunduğu ortaya çıkarılmıştır (Özdoğan, 2007 ve Bıçakçı, 2007).

Anadolu'ya 11. Yüzyıldan başlayarak yoğun bir şekilde göçen Orta Asya Türkleri, kendi yaşam geleneklerinin yanı sıra Anadolu'nun coğrafi ve iklimsel koşullarına uyum sağlayan ve burada yerleşik halkların yapı kültürlerinden etkilenen bir konut tipolojisi oluştururlar (Küçükerman, 1988 ve Kuban, 2020). Osmanlı yönetimi altında İslami yaşam tarzı ile biçimlenerek 20. Yüzyıla kadar geliştirmeye devam eden bu sentez, "Türk Evi" (Eldem, 1954) veya "Türk Hayatlı Evi" (Kuban, 2017) olarak adlandırılır.

Kuban (2017), Türk Hayatlı Evi'nin Kuzeybatı ve Batı Anadolu'da kentsel karakteri oluşturan bir mimari öge ve konut tipolojisi halini aldığını belirtir. Eldem (1954) ise Türk evini, Osmanlı Dönemi'nde Balkanlar ve Anadolu'da oluşmuş ve gelişerek 500 yıl boyunca varlığını sürdürmüş olduğunu belirtir. Küçükerman (1988) ise, Anadolu'nun konumu nedeniyle aldığı göçler nedeniyle oluşan kültürel temaslara bağlı olarak konut coğrafyasını üç bölgeye ayırmaktadır. İç Anadolu bölgesi, Türk evinin ağırlık merkezi olarak görülen dış etkilere en kapalı coğrafi bölgesi, kıyı bölgeleri ise devamlı dış etkilere açık alanlar olarak esas bölgeleri oluşturmaktadır. Bu iki dış ve iç bölge arasında ise "karışım kuşağı" olarak adlandırılmaktadır. Bu alan iç ve dış kültürlerden ortaklaşa etkilenmektedir (Küçükerman, 1988, s. 49)

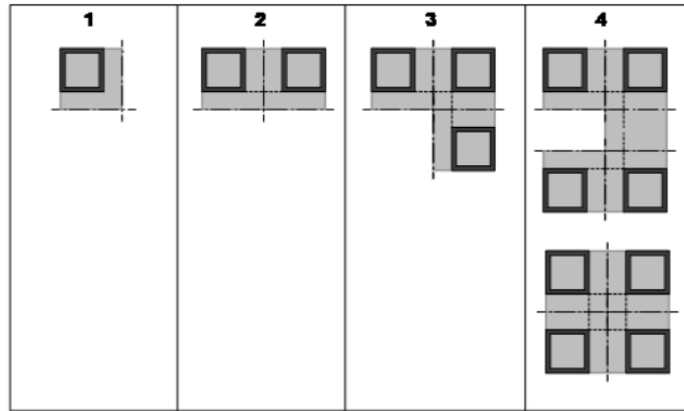
Türk evi plan tipinde odalar, sofalar ve müstemilatı ile geçit ve merdivenler temel mekânsal öğeleri oluşturur (Eldem:1954). Türk Evi'nde odalara girişler her zaman odaların köşelerinden sağlanmaktadır (Kuban, 2020). Girişin yanında ise genellikle gömme dolap, ocak ve yıkanmak için gusülhane bulunur (Küçükerman, 1988). Küçükerman (1988, s. 67), Türk evindeki 'odaların "oda kavramı-oda öğeleri-yapı sistemi" üçlüsünün değişik ilişkilerinin sonucunda' biçimlenmiş olduğunu belirtir. Odalar, iklim, yapı malzemesi özellikleri ve aile yapısı bağlamlarında farklı boyut, malzeme ve plan şeması ile farklı kombinasyonlar oluşturabilmektedir.

Ruhi Kafesçioğlu (1955), 1950 – 1953 yılları arasında Kuzey Batı Anadolu'da Akçakoca ilçesinin de içinde yer aldığı 28 il ve ilçe merkezindeki ahşap konut örneklerini, plan kurgusu ve yapısal özellikleri bakımından incelemiştir. İncelemeler sonucunda köyden kente, coğrafi olarak

kıyılardan İç Anadolu'ya doğru gidildiğinde yapılarda plan şeması ve yapısal az da olsa farklılıklar gözlemlendiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Kafesçioğlu, incelemeleri sonucunda, konutlarda aslında tek bir oda ve onun çevresindeki yarı açık gezinti bölgesinin (hayat) temel bir form olduğunu ve aile büyüdükçe odaların aynı çatı altında bu hücresel yapıya eklenerek biçimlenmiş olduğunu tespit etmiştir (1955). Bu tespitlere göre oda, çevresindeki boş alan ve hela plandaki esas mimari elemanlardır. Giriş katı genellikle depolama ve hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Aile yaşamın sürdürüldüğü üst katta ise her aile için bir oda bulunur, odalar çevresindeki dolaşım alanları (sofa/hayat) ve helalar ise odalarla bağlantılı şekilde oluşturulur. Odaların etrafındaki dolaşım alanlarının ise cephede düşey yönde bindirmeli olarak döşenmiş tahtalarla kaplı olduğu belirtilir (Kafesçioğlu, 1955). Türk evinde odaların birbiri ile bağlantıları çok zayıftır; her oda sadece avluya ya da sofaya açılır ve odalar bağımsız bölümler olarak çalışırlar (Küçükerman, 1988). Sofa veya hayat mekânına daha erken örneklerde rastlanmaz ve çadır kullanımında olduğu gibi doğrudan odaya girilir (Küçükerman, 1988). Ancak daha sonra açık, yarı açık, camekânlı hayatlar ve nihayet kapalı orta sofa, ortak alan kullanım alanı olarak 'Türk Evi'nin en belirgin ögesi haline gelmiştir (Şekil 2). Buna göre tek birim, iki, üç ve dört birimli düzenlerle plan şeması gelişmiş ve odalar arası mekânlar farklı ihtiyaçlara göre büyüyüp küçülerek ve esnek kullanımlara imkân verecek şekilde düzenlenmiştir (Küçükerman, 1988).

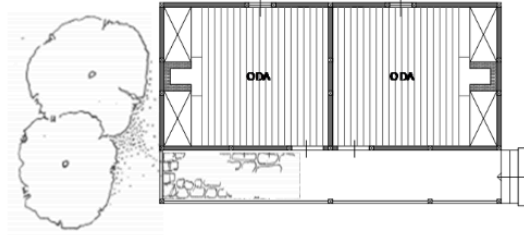
Plan şemasında odaların değişmez yer ve boyutlarına karşın sofalar ve bu bağlamda ortak alanlar evin kuruluşuna ve özelliklerine göre değişim gösterebilmektedir (Küçükerman, 1988). Küçükerman (1988, s. 102, 103) tarafından yapılan tipolojik sınıflandırma şu şekilde ortaya çıkar:

- Birinci aşama: Odalar arasında bir bağlantı kurulmayan plan tipinde, doğrudan dışarıya açılan odalar genellikle sıcak iklimlerde kullanılmıştır.
- İkinci aşama: Üzeri bir çatı örtüsüyle kapatılmış ortak alanlı; 'dış sofalı' plan tipi, daha çok sıcak ve ılıman bölgelerde kullanılmıştır.
- Üçüncü aşama: odalar arası ilişkisi yapı içinde kurulan, dış etkilere karşı korunmuş 'iç sofalı' plan tipi.
- Dördüncü aşama: Çevresi odalarla çevrili 'orta sofalı' plan tipi, sıkışık kent yaşamı ve soğuk bölgelerde kullanılmıştır.

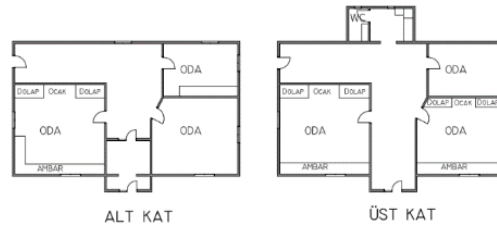

Şekil 2: Türk Evi'nde odaların birbiri ve sofa ile ilişkili olarak gelişimi (Küçükerman,1988)

Kafesçioğlu da Kuzey Batı Anadolu kentlerinde yaptığı araştırmada bu gelişimin örneklerini belgeleyebilmiştir. İnceleme alanındaki konutlarda plan şeması gelişiminin yaklaşık eşit ölçülerdeki odaların yan yana gelerek birleştiği ve odaların çevresindeki dolaşım alanlarının konumlanmasıyla planların şekillendiği belirtilmektedir. İlk aşamadaki örneklerde, bir veya iki oda ile önünde bulunan hayat veya dış sofa basit plan tipolojisini oluşturur (Şekil 3). Odaların sofanın iki tarafına yerleşmeye başlamasıyla planın farklı bir tipe doğru evrildiği görülür. Planlarda oda ve sofa dışında örneklerinde hela mekânının da kat planlarında, girişe göre sofanın sonunda ve/veya odaların arkasında kalacak şekilde belli bir konumda olduğu ve altında bir gübre çukuru açıldığı belirtilir (Kafesçioğlu, 1955, s. 12). Aynı şekilde Akçakoca'da yapılmış bir araştırmada yer alan plan şemasının (Emiroğlu, 1970) günümüz örnekleri ile benzer bir tipolojiye sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 3: Adapazarı Sinanoğlu Köyünde bir ev (Kafesçioğlu, 1955)

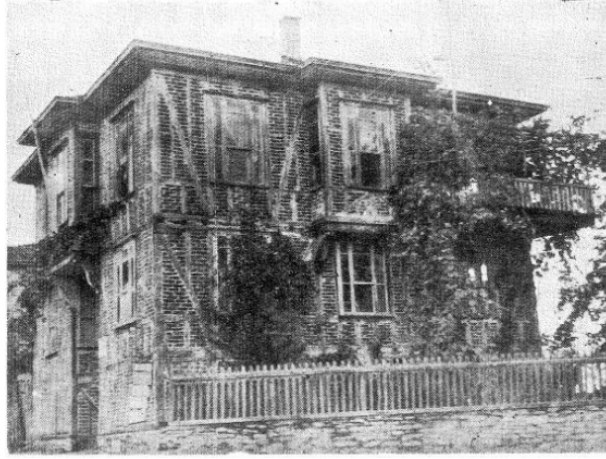
Şekil 4: Akçakoca kırsalından bir ev planı (Emiroğlu, 1970)

19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarından itibaren geleneksel konut tipi özellikle İstanbul'da sadece fakir yerli halk ve yapı ustaları tarafından uygulanmaya devam eder,. Ancak, Batı'nın etkisi ile giriş katları doğrudan sokağa açılan, kafeslerin kalktığı ve balkonları ile dışa dönük bir yapı düzenine geçilir (Kuban, 2017, s. 101). Bu dönemde yangınlar nedeniyle ahşap konut yapımı yasaklanır. Erken Cumhuriyet döneminde ise ekonomik ve toplumsal nedenlerle yığma ve betonarme kâgir yapılara geçiş artar ve geleneksel mimari üslupta ahşap konut üretimi durur. II. Dünya Savaşı sonrasında artan kente göç dalgaları ile büyük kentlerde konut tipolojisi dönüşüme uğrarken daha küçük yerleşim alanlarında da konutlarda değişimlerin olduğu gözlemlenir. (Kuban, 2020).

Akçakoca Yukarı Mahalle ve Çevresi Konut Tipolojisi

Akçakoca Yukarı Mahalle ve çevresinde yapılan araştırma ve incelemelerde bölgenin konut tipolojisini ortaya koyabilecek tutarlı bilgilere ulaşılmıştır. Literatürde 18. ve 19. yüzyıla dek tarihlenen ahşap yapıların fotoğraflarına ulaşılabilmektedir (Şekil 5). Bölgede günümüze dek ulaşan 19.ve 20. Yüzyıl konutlarında yapılar geleneksel yapım yöntemleri ile inşa edilmiş ve geleneksel sofalı plan şemasını korumuştur. Yapılarda temel, moloz taş ile inşa edilmiştir ve temel duvarının doğal zemine bağlı olarak farklı yüksekliklere kadar çıkarılan örnekleri mevcuttur. Yapının giriş ve üst katları bu duvarlar üzerine ahşap hatıllarla bağ kirişleri oluşturularak ahşap iskelet sisteminde kurulmuştur. Duvar boşlukları ateş tuğlası ile doldurulmuştur. Zemin katın yerden yüksekliğine bağlı

olarak oluşan bodrum katlar 0,50 m. ile 2,00 m. arası yüksekliğe sahiptir ve mekân yüksekliğine bağlı olarak ahır, ardiye veya fındık deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kata giriş katında duvarlara bırakılan kapaklar aracılığıyla veya alt kata inen birkaç basamak ile ulaşılabilir. Giriş katı sokak kotundan birkaç basamak yüksekte oluşturulur. Böylece bodrum katta istenen kat yüksekliği elde edilebilir. Giriş katında dükkân bulunan konut tiplerinde ise bu alan ön cephede dükkân için ayrılır ve bir kapı ve bir pencere ile sokak ile doğrudan ilişki kurulur. Konut kısmı için giriş kapısından girildikten sonra sofaya merdiven ile ulaşılır. Yükseltelen giriş kat zemini dükkânlar için belli bir kat yüksekliği sağlamayı amaçlar. Akçakoca'da birbirinden farklı plan tipleriyle karşılaşmış olsa da ortak noktalarının 'iç sofalı' plan tipine sahip yapıların bulunduğu görülür.

Şekil 5: Akçakoca'da tuğla dolgulu, ahşap karkas ev (Kafesçioğlu, 1955)

Yapılar kullanım açısından oldukça esnek planlanmıştır. Yapım sistemi ve yapı malzemesi de bu amaca hizmet edebilir niteliktedir. Böylece değişen şartlara uygun şekilde iç mekânlar bölünüp birleştirilebilmiştir. Geleneksel Türk evinde iki oda arasında bırakılan 'eyvan' mekânları Akçakoca evlerinde banyo-WC veya binanın genişleyen ailelerde yeni gelin için, küçülen ailelerde de ise yeni kiracılar için bağımsız bir bölüm elde etme amaçlı olarak ikinci bir merdiven ve geçiş holü olarak kullanılmıştır. Yapıların özellikle giriş katlarından bahçeye doğru, mutfak, WC, banyo veya ardiye amaçlı büyütülebildikleri de gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen 30 adet Yukarı Mahalle, 1 adet Aşağı Mahalle sınırlarında tescilli yapılar ile yine Yukarı Mahalle'de karakteristik özelliklerini kısmen korumuş iki adet tescilsiz yapı, Akçakoca geleneksel Türk Evi'ne ait genel tipolojik bilgileri toplamak için kullanılmıştır. İncelenen yapıların fotoğraflanması ile güncel durumları hakkında bilgi sağlanmıştır (Şekil 6 ve 7). Ayrıca rölöve çizimleri kullanılarak tipolojik analize temel şematik planlar hazırlanmıştır.

Şekil 6: 47 no.lu tescilli bina (242 Ada, 11 parsel) (Nuray Benli Yıldız arşivi, 2019)

Şekil 7: 40. No.lu tescilli bina (254 Ada 8 Parsel) (Nuray Benli Yıldız arşivi, 2019)

Anadolu'daki Türk Evi'nin temel olarak 'odalar' ve 'odalar arasındaki ortak alan' (sofa) öğelerinden oluştuğu temel yaklaşımı (Küçükerman, 1988; Kuban, 1995; Bektaş, 2020) takip edilerek, Akçakoca Yukarı Mahalle ve çevresinde yer alan evlerin plan şemaları odaların dizilimi ve odaların arasında kalan sofa ve sofaya bağlanan boşluklar (eyvan) dikkate alınarak tipolojik sınıflandırma yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Genel olarak incelenen konutlarda plan şeması geleneksel 'Hayatlı Türk Evi' tipolojik gelişim özelliklerine uymaktadır. Akçakoca Yukarı Mahalle'de Evler genellikle doğrudan sokağa açılır, az sayıda örnekte ön bahçeden girilen evlere rastlanmıştır. Giriş kapısı ile doğrudan sofaya girilir veya küçük bir taşlık ve/veya bazı örneklerde olduğu gibi merdivenle çıkılarak sofaya giriş yapılır. Doğan Kuban (1995), hayatlı Türk evi plan şemasının yıllar içinde gelişerek ve nihayetinde İstanbul içinde çeşitlenerek artık hayat kısmının kullanılmamaya başladığını ve bu mekânın yerini farklı şekil ve konumlarda sofaya bıraktığını belirtir. Akçakoca'da incelenen konut yapılarında da aynı sürecin tamamlanmış olduğu ve sofaların birer iç sofa şeklinde yapılarda varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Ruhi Kafesçioğlu (1955) tarafından yayınlanan örnekler arasında Akçakoca Yukarı Mahalle konutları plan şeması ile yakın bağlar bulunduğu görülmektedir. Bu örnekler ile Yukarı Mahalle'de incelenen yapıların oda ve sofa yerleşimi yanı sıra bazı yapılarda hela yerleşiminin de çok benzer olduğu görülmektedir. Türk evi tipolojisinde görüldüğü gibi bu alandaki evlerde de odalar

sofa çevresinde yerleşmiştir. Evlere genellikle ön cephenin orta kısımda bulunan kapıdan girilir ve bu kısımda sofa bulunur. Sofadan geçilen odalar yapının köşelerine gelecek şekilde genellikle çift cephede pencerelidir. Bununla birlikte oda sayısı ve konumları ile odalar arasında bırakılan boşluklar (eyvan veya merdiven holü) ile şekillenen plan tipi farklılıklarına rastlanmıştır ve incelenen 33 yapıya ait şematik planlar üç farklı alt tipe ayrılarak sınıflandırılmıştır (Şekil 8 a-b). Bu sınıflandırmada ilk alt tipte sofa, öndeki iki odayı ayırır ve odalardan birisinin arkasına doğru 'L' şeklinde biçimlenir. Bazı yapılarda bu alanların da ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda oda, hela veya merdiven holü gibi mekânlara dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. İkinci alt tipte, sofanın her iki yanında birbirine bitişik ikişer oda yer alır. Bu tipte hela genellikle, girişe göre arka taraftaki odaların arkasında, evin dış duvarına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Üçüncü alt tipte ise girişte uzanan sofanın iki yanındaki odaların arasında eyvanlar bulunur. Yapılar giriş aksına göre tam simetrik olarak tasarlanmıştır. Eyvanlar, yapının tek aile tarafından veya çoklu bağımsız bölümlere ayrılarak kullanımına bağlı olarak merdiven, hela/banyo veya oda olarak da kullanılmaktadır.

 IP1 1. KAT PLANI	 ZEMİN KAT PLANI					
 IP2 ZEMİN KAT PLANI						
 IP3 1. KAT PLANI						
 IP4 ZEMİN KAT PLANI						
 IP5 1. KAT PLANI						
 IP6 ZEMİN KAT PLANI						
 IP7 1. KAT PLANI						
 IP8 ZEMİN KAT PLANI						
 IP9 1. KAT PLANI						
 IP10 ZEMİN KAT PLANI						
 IP11 1. KAT PLANI						
 IP12 ZEMİN KAT PLANI						
 IP13 1. KAT PLANI						
 IP14 ZEMİN KAT PLANI						
 IP15 1. KAT PLANI						
 IP16 ZEMİN KAT PLANI						
 IP17 1. KAT PLANI						
 IP18 ZEMİN KAT PLANI						
 IP19 1. KAT PLANI						
 IP20 ZEMİN KAT PLANI						
 IP21 1. KAT PLANI						
 IP22 ZEMİN KAT PLANI						
 IP23 1. KAT PLANI						
 IP24 ZEMİN KAT PLANI						
 IP25 1. KAT PLANI						
 IP26 ZEMİN KAT PLANI						
 IP27 1. KAT PLANI						
 IP28 ZEMİN KAT PLANI						
 IP29 1. KAT PLANI						
 IP30 ZEMİN KAT PLANI						
 IP31 1. KAT PLANI						
 IP32 ZEMİN KAT PLANI						
 IP33 1. KAT PLANI						
 IP34 ZEMİN KAT PLANI						
 IP35 1. KAT PLANI						
 IP36 ZEMİN KAT PLANI						
 IP37 1. KAT PLANI						
 IP38 ZEMİN KAT PLANI						
 IP39 1. KAT PLANI						

TIP NO YAPTI NO	ZEMİN KATI PLANI 45 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	29 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	ADA NO: 228 PARSEL NO: 6	80 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	44 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	56 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI
TIP NO YAPTI NO	ZEMİN KATI PLANI 50 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	51 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	ADA NO: 46 PARSEL NO: 7	ADA NO: 41 PARSEL NO: 6 YÜKSEKİ KATI LER	ADA NO: 22 PARSEL NO: 1 YÜKSEKİ KATI LER	
TIP NO YAPTI NO	ZEMİN KATI PLANI 62 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	66 NOLU İLİSÇİLLÜ YAPTI	ADA NO: 228 PARSEL NO: 6 YÜKSEKİ KATI LER	ADA NO: 10 PARSEL NO: 1 YÜKSEKİ KATI LER		

Şekil 8b: Akçakoca geleneksel konut plan tipi sınıflandırması*

* Mimar İslam İslamoğlu, Restoratör Mimar Ezgi Güner Fumen ve Dr. Nuray Benli Yıldız'a ait rölöve çizimleri kullanılmıştır. Şematik plan çizimleri: Yapı Ressamı Ertuğrul Demireli.

Araştırma bölgesinde yer alan 20. yüzyıl başında yapılan konutlarda cephe kaplaması, çatı formu, kat sayısı ve yükseklikleri anlamında değişimler gözlenebilmektedir. 19. Yüzyıl sonlarında yapılmış olduğu belirtilen konutlarda ise dış cephede yoğun olarak, yalı baskısı veya düşey yönde döşenmiş ahşap kaplama elemanlarının kullanılmış olduğu görülmektedir. Günümüze kadar gelen dönemde, sınırlı sayıda da olsa cephelerin sıvanması veya tuğlalı olarak bırakılması, beşik çatıdan kırma çatıya geçilmesi, konutların bölünerek farklı aileler tarafından kullanılması, ahır ve dükkânların konut alanına dahil edilmesi gibi farklı uygulamaların gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan konutların giriş kapılarının her iki yanında bulunan mekânların caddeye açılan bağımsız dükkânlar olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Evlerin zemin katta dükkân ile üst katlarda konut işlevlerinin bir arada kullanıldığı karma fonksiyonlu yapılar aracılığıyla kent yaşamı içindeki çok işlevli kentsel mekân çözümlerinin yaratılmış olduğu görülmüştür. Bu bölgede kâgir konutlara geçiş nispeten az olduğu, 1980'li yıllarla birlikte betonarme binalara geçiş yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Yukarı Mahalle özelinde betonarmeye geçiş oldukça düşük oranda kalmış ve yangın sonrası oluşturulan imar planı ve geleneksel tarzda yapılan konut yapıları varlığını bugüne kadar sürdürülebilmiştir. Bu bilgiler ışığında Akçakoca tarihi kent merkezinde malzeme ve plan tipi olarak değişimin büyük kentlere göre daha yavaş gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

Sonuç

Çalışma alanındaki konutlar, iç sofalı plan tipine sahiptir ve genellikle 1925 yılı sonrasında geleneksel sistemde inşa edilmiştir. Yapılar, odaların bir araya gelme sistematığı açısından üç farklı alt tip oluşturmaktadır. Literatürdeki erken örneklerde görülen özelliklerle birebir örtüşen plan tipolojisi ve yapım sisteminin devam ettirildiği görülmektedir. Akçakoca'da incelenen örneklerin bazılarında zaman içinde değişen yaşam koşullarına bağlı olarak üst katlarda iç sofalı plan tipi düzeninin bozulmaya uğradığı örnekler de bulunmaktadır. Bununla birlikte plan şemalarının giriş kat planları ile birlikte değerlendirilmesi sonucunda, geleneksel iç sofalı plan tipinin 20. yy.'da da kesintiye uğramadan devam etmiş olduğu anlaşılmıştır.

İncelenen örnekler tipolojik özellikleri bakımından kentsel yaşamın izlerini taşımaktadır. Konutlar, geniş ailelerin mahremiyetini sağlayacak şekilde bölünerek ve/veya yeni alanlar eklenerek mekânsal çözüm arayışı içinde günümüze dek ulaşmıştır. Süreç içinde, ailelerin geçmişte ahır ve tahıl deposu olarak kullandıkları mekânlar kısmen işlevini yitirmiş, aynı şekilde bazı evlerde giriş kat dükkânları, mahalle kent merkezi özelliğini yitirdikten sonra, odaya dönüştürülmüştür. Kırsal yerleşmelerde konutun ihtiyaçlar doğrultusunda genişletilmesi oda biriminin tekrarlanması ile elde edilirken, Yukarı Mahalle ve çevresindeki konutlarda bu gelişim, sofa ve eyvan gibi sirkülasyon alanlarının aracılığıyla yapıda bağımsız ve yarı bağımsız bölümlerin oluşturulması ile sağlanmıştır. Bu konutlardaki mekân gelişimi, yapıların esnek kullanıma imkân tanıyan yapısal ve mekânsal özellikleri sayesinde mümkün olabilmiştir.

Teşekkürler: Bu çalışmada mimari çizimlerini paylaşan Mimar İslam İslamoğlu, Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Ezgi Güner Fumen'e ve tipoloji çizimlerini yapan Yapı Ressamlığı Teknikeri Ertuğrul Demireli'ye çok teşekkür ederiz.

Kaynakça:

- Akın, E. S. & Özen, H. (2010). Tokat geleneksel evlerinin Beyhamam ve Bey Sokak örneğinde incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 167-189.
- Arıman, B., (2002). *Antakya kenti tarihi doku içinde tipolojik analiz çalışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Başlamış, B. B. (2003). *Geleneksel Osmanlı evleri üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bayazıt, N. (2014). Safranbolu evlerinin plan tipolojisi ve kullanıcı ihtiyaçları hiyerarşisi. *Tasarım Kuram Dergisi*, 10(17), 1-15. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239609>
- Bektaş, C.(2001). *Halk yapı sanatı*. Literatür Yayıncılık.
- Bektaş, C. (2020). *Türk Evi*. YEM Yayın.
- Berk, (1990). *Ev pansiyonlarda standart oda üretimi araştırması ve Mustafaapaşa (Sinasos) örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bıçakçı, E. (2007). Tarih öncesi devirlerde malzeme ve mimarlık. *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık Sempozyumu*, (ss. 19-60). TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Bingöl, Ö. (2007). *Mimarlıkta tip kavramı ve tipoloji* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bozkurt, S. (2012). 19.yy da Osmanlı konut mimarisinde iç mekân kurgusunun Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry İstanbul University*, 62(2) ,37-70.
- Cambridge Dictionary. Typology. erişim Ocak,14,2022,. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/typology?q=Typology>
- Dönmez, M. Ş. (2018). *İstiklal Harbinde Akçavaşir Akçakoca*. Akçakoca Belediyesi.
- Elmas, Ö. (2020). *Göynük geleneksel konutlarının tipolojik analiz yöntemiyle incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eminağaoğlu, Z. & Çevik, S. (2015). Kırsal konutun cephe tipolojileri – Artvin örneği. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 76-97. <https://doi.org/10.17365/TMD.2015511331>
- Emiroğlu, M. (1970). *Akçakoca'da nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Erturgut, B. Ş. (2010). Urla tarihi kent merkezindeki konutların plan şemalarına ilişkin tipoloji çalışması. *Ege Mimarlık Dergisi*, (73), 32-35.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı'da kentler ve kentliler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gültekin, N.T. (2010). *19. yüzyılda Anadolu kenti ve konut dokusu Ayaş ve Beypazarı*. Nobel Yayınları.
- Gümüş, G. (1967). *Akçakoca İlçesi monografyası*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü.
- Işık, A. (2001). *Antik kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kafesçioğlu, R. (1955). *Kuzeybatı Anadolu'da ahşap ev yapıları*. Pulhan Matbaası.
- Kamarlı, E. (2008). *Kastamonu tarihi dokusunda yer alan geleneksel konut yapılarının cephe mimarisi üzerine tipolojik bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karabağlı, G. (2010). *Geleneksel konutta gelişimin tipolojik çözümlemesi, Karakaya örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Klam A. (1980). *Space and material: towards an architectural typology* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Massachusetts Institute of Technology.
- Kuban, D. (2017). *Türk ahşap konut mimarisi 17.-19. yüzyıllar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı evi*. MTR Yayıncılık.
- Kuban, D. (2020). *İstanbul 1600 yıllık bir müzedir*. YEM Yayınevi.
- Lee, C.C. M. (2011, Ağustos 16). The city as a project. <http://thecityasaproject.org/2011/08/type/>
- Leupen, B. (1997). *Design and analysis*. Van Nostrand Reinhold.
- Merriam-Webster Dictionary. erişim Ocak, 14,2022, 14. *Typology*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/typology?src=search-dict-hed>
- Moudon, A.V. (1994). *Getting to know the built landscape: typomorphology*. Van Nostrand Reinhold.
- Naumann, R. (2019). *Eski Anadolu mimarlığı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Naldan, F. (2019). Geleneksel Düzce-Konuralp evlerinin yapı elemanları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 28 (1), 139-163. <https://doi.org/10.29135/std.505910>
- Okan, E. & Kartal Önemli, Z. (2017). Akçakoca'da bir Roma yapısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 89-113.
- Özdoğan, M. (2007). Yeni veriler ışığında Anadolu mimarisinin dünya mimarisine katkıları. *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık Sempozyumu*, 145-162, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Sezer, C. (2022). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in mutasarrıflığı döneminde Bolu Sancağı (16 Mayıs 1884- 13 Mart 1890). *Turcology Research*, (73), 198-211. <https://doi.org/10.54614/JTRI.2022.4437>
- Şahin, Ş. (2010). *Ordu geleneksel evleri üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- TDK. *Tipoloji*. erişim Ocak 14, 2022, <http://www.tdk.gov.tr>
- Uçar, A. & Bubur, R. (2018). İzmir - Hilal semti geleneksel konut dokusu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 153-178.
- Ulugün, F.Y. (2010). *Kocaeli ve çevresi tarihi III, Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi Bithynia*. Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları.
- Umar, B. (2004). *Bithynia bir tarihsel coğrafya araştırması ve gezi rehberi*. İnkılap Yayınevi.
- United Nations (2019). World urbanization prospects 2018 Highlights, Department of Economic and Social Affairs. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Highlights.pdf>
- Uzun, B. (2021). *Sivrihisar geleneksel konutlarının cephe tipolojisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Vidler A. (1977). The idea of type: The transformation of the academic ideal 1750-1830. *Oppositions* (8), 93-113, MIT Press.
- Yıldız, S. & Kerestecioğlu, F. Ö. (2011). Turizm amaçlı değişen tarihi bölge Talimhane'nin sokak cephelerinde mimari kimliği oluşturan verilerin incelenmesi. *Megaron Dergisi*, 6(3), 193-209.
- Yılmaz, L. (2021). UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde Ege Bölgesi Ceneviz Kaleleri. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 577-596. <https://doi.org/10.14230/johut1089>

Yücel, A. (1976). Mimarlıkta tipoloji kavramları. *İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Araştırma Kurumu Bülteni*, (2), 16-32.

Yücel, A. (1981). *Mimarlıkta biçim ve mekânın dilsel yorumu üzerine*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Yürekli, H. & Yürekli, F. (2007). *Türk evi gözlemler-yorumlar*. YEM Yayın.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %45,
2. Yazar/Second author %25,
3. Yazar/Third author %15
4. Yazar/Fourth author %15

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).